

«Вузлові кукли» з колекції Марії та Марка Грушевських вище згаданої книги. Н. Кукса підготувала концепцію, структурний та тематико-експозиційний плани нового музею. Згідно з її концепцією передбачено музеєфікацію автентичної будівлі XIX ст. (пам'ятка «Українська хата») на місці садиби Хмельницьких у Суботові, створення в ній постійної експозиції, облаштування прилеглої території для проведення традиційних ігор та розваг. Музей Дитини має стати закладом, де найбільш послідовно розглядатиметься дитина як феномен суспільного життя. Завданням нового музею стане дослідження та практичне використання творчого спадку Марка Грушевського – матеріалів, зібраних на Чигиринщині протягом 1898–1900 років. У музеї буде розкрито дві теми: розвиток самобутнього світу української дитини за періодизацією Марка Грушевського та життя і діяльність цього дослідника на Чигиринщині [7, с. 192–196]. Можливо, що зі створенням такого музею колекція мотанок буде використана в його експозиції.

У Росії мотанки початку XX ст. зберігаються у музеї в Сергієвому Посаді. Дана колекція була зібрана на території України Миколою Бартрамом. Ці ляльки мають назву «решетилівські» [3]. Очевидно, вона походить від селища міського типу Решетилівка, яке знаходиться у Полтавській області.

У Києві в Музеї іграшки зберігається ще одна колекція з 5-ти ляльок XX ст., зібрана Олександром Найденом та його дружиною Людмилою Орловою [8]. Сам колекціонер видав не одну книгу, присвячену народній ляльці, і попри свій вік продовжує дослідження «вузлової кукли». Він вважає, що назва «лялька-мотанка», введена у обіг Людмилою Пономаренко [9], – неправильний переклад російської назви «кукла-скрутка». Нині назва «лялька-мотанка» витіснила «вузлову куклу».

В музеї іграшки знаходяться не тільки колекція Олександра Найдена, а й сучасні колекції дослідниці народної ляльки Тетяни Пірус, майстринь Валентини Амеліної, Людмили Пономаренко, Ольги Собкович, Наталії Камбарової, Оксани Тарасюк, Марії Климкіної, Інни Кулініч, Олени Щербань та інших [8].

На Полтавщині в селі Опішня існує музей «Лялькова

Колекція ляльок Олександра Найдена та Людмили Орлової Світлиця». В ньому розміщені мотанки Олени Щербань. Тут можна не тільки побачити мотанки, але й навчитися їх виготовляти. Майстриня розповідає, що мотати ляльки її навчила бабуся. У музеї, аналогів якому немає в Україні, можна переночувати разом з експонатами. Цікаво те, що в родині Олени зберігається ікона Богородиці, яка, за словами чоловіка майстрині, «тримає початкову форму ляльки-мотанки, що забавляє Ісуса Христа» [10]. Але, досліджуючи далі іконографію, стало зрозуміло, що це хустина. Ляльки-мотанки Олени Щербань зберігаються у Державному музеї іграшки (Київ), Національному музеї народної архітектури та побуту України (Київ), Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному (Опішне, Полтавщина), Санкт-Петербурзькому музеї іграшки, Мистецько-педагогічному музеї іграшки (Сергієв-Посад, Московська область), Кримській республіканській установі «Етнографічний музей» [11]. У Музеї гончарства в Опішні майстри зробили прообраз мотанки з глини, які «захищають» подвір'я заповідника.

У Полтаві часто можна побачити вироби Наталії Свиридюк, яка вже провела 21 персональну виставку у різних регіонах України. У цій родині не тільки Наталія займається виготовленням мотанки – це перейшло до неї від бабусі Дар'ї Іванівни Шпигун (1902–1976) та мами Людмили Володимирівни Брускової (1938 р. н.) [12]. Навіть у Музеї олії у селі Мачухи проводять майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок [13].

З 24 жовтня по 4 листопада 2012 року у Полтавському художньому музеї (Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка проходила виставка, на якій представляли свої мотанки Тетяна Саєнко (Полтава), Наталія Свиридюк (Полтава), Алла Маркар'ян (Полтава), Олена Щербань (Опішне), Лариса Тихонова (Полтава), Наталія Дмитренко (Полтава), Валентина Ануарова (Полтава), Ольга Кузьменко (Решетилівка), Валентина Омельченко (Решетилівка), Віра Черняк (Полтава), Яна Рябенко (Полтава), Людмила Рижій (Полтава), Тетяна Ваценко (Полтава), Наталія Гвоздик (Полтава), Олена, Злата та Ганна Киви (Полтава), Лариса Єфремова (Опішне), Альона Белакова (Полтава), Ірина Тітова (Полтава), Аліна Заяц

Ляльки-мотанки Любові Хоменко зі Срібного

(Полтава), Ніна Баканова (Полтава), Антоніна Пелепець. Огляд супроводжували слова: «Головний символ родинного кола, оберіг дому і родини – лялька-мотанка, яка ще шість тисяч років до нашої ери створювалася та існувала у традиційному народному середовищі. Колись наші пращури вірили, що саме мотанка є посередником між поколіннями – і тими, хто вже пішов у засвіти, і тими, хто ще не народився. Лялька, як зображення жіночого божества, предка, вважалась оберегом дитини. Старі люди кажуть, що «якщо ляльки починають творити дуже багато людей, то буде державі багато діточок» [14].

Музей етнографії Волині та Полісся при Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки також має ляльки-мотанки в етнографічних колекціях, як і Тернопільський обласний краєзнавчий музей. Мова йде про мотанку «Опілля», виготовлену фармацевтом Людмилою Павловою [15].

Про застосування ляльки-мотанки під час проведення різноманітних заходів у Національному

історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» дізнаємося зі слів Наталії Ревеги: «Працівники ДІЕЗ «Переяслав» в організації та проведенні масових заходів постійно шукають нові форми та методи використання ляльки-мотанки. Здавалося, звичайна ганчірна лялька. Як і де її можна ще використовувати? На нашу думку, лялька-мотанка – це унікальне явище, яке містить у собі невичерпну загадковість. Використовуючи ляльку-мотанку в масових заходах, у відвідувачів виникає бажання, по-перше, взяти її в руки, по-друге – створити свою. Варто зазначити, що виготовлення ляльки-мотанки позитивно впливає на стан відвідувачів музею. Відвідувач зосереджується на образі, який хоче створити». У музеї виготовляють мотанки: «Червона Пасхальна», «Писанкова берегиня», «Пасхальна закрутка з яйцем», «Веснянка», «Ярило», «Десятиручка», «Параскева», «Коляда» тощо. «Переяслав» вже традиційно в зимовий період проводить Переяславський різдвяний ярмарок. Саме для різдвяних свят робилася мотанка, що зветься «Коляда». З такою лялькою колись колядники ходили по дворах колядувати. На маленькому стовпчику робиться лялька, її обов'язкові атрибути – віник, яким вона вимітає все недобре, що накопичилося в господарів за рік; два мішечки з сіллю та зерном, щоб побажати добробуту й щастя всій родині. У деяких місцевостях півдня України напередодні Різдва робили із соломи ляльку-опудало і встановлювали

її перед хатою на певний період свят [16, с. 154–159].

У Черкаському обласному краєзнавчому музеї до Новорічних свят також виготовляють мотанки. Там відкрито знакову персональну виставку рукотворних оберегів майстра народного мистецтва з Дробрівщини Валентини Мирошник. Цікава експозиція її ляльок-мотанок доповнена роботами музейних працівників та майстер-класами за їхньої участі. В цьому музеї виставляла свої ляльки майстриня Оксана-Смерека Малик. Побували Оксаніні ляльки також у Києві, Львові, Луганську, Івано-Франківську, Луцьку та інших містах. Нині три її мотанки прикрашають Черкаський музей, у якому зберігаються колекції виробів Наталії Кузьменко і Людмили Медведовської [17].

Слід згадати виставку ляльок-мотанок Наталії та Тетяни Катриченко «25 сестер незалежності», що проходила в Музеї гетьманства в Києві. 25 авторських ляльок-мотанок представляють 24 області України та АР Крим. Кожна з них – особлива, з окремою історією створення, кожна мотанка

вишита вручну на старовинному домотканому полотні техніками, притаманними різним регіонам України [18].

У 2010 р в Новгород-Сіверському музеї проходила персональна виставка Тамари Мельник. Майстриня виготовила 21 ляльку в костюмах народів світу. Тут були представлені Куба, Португалія, Грузія, Стародавній Єгипет та ін. [19]. В Миколаївському краєзнавчому музеї відбулася виставка ляльок-мотанок «Жіночі обереги: традиції та сучасність» Ольги Черкесової та її дочки Ради Воронської [20, с. 4]. В Ніжині, в Будинку книги, презентувала свої вироби Ірина Гузь. Майстриня намагається використовувати кольорову гаму Сіверщини: на мотанках хрести набувають червоно-чорного забарвлення. Для себе вона виготовила ляльку з рушника-божника, яка оберігає оселю. Слід згадати і про мотанки, що прикрашають приміщення ніжинської аптеки Михайла Лігди. У Чернігові виставки ляльок проходять в музеї Михайла Коцюбинського [21].

Подорожуючи Кам'янцем-Подільським, навідайтесь до Державного історичного музею на території фортеці у відділ «Рукотвори», де представлені ляльки Олени Савчук. Тут можна замовити майстер-клас по виготовленню мотанки, який проходитиме на території фортеці [22]. В галереї мистецтв в етнографічному відділі представлені мотанки Наталії Харченко, які виконують не тільки функцію оберегу, а навіть можуть забавляти малих дітей. В експозиції у колісці лежить мотанка-брязкальце. Цей музей відрізняється від інших ще однією особливістю – після цікавої екскурсії майстриня дарує запаковані подарунки. Розкривши його, ви отримуете мотанку або, наприклад, півня, виготовленого з тканини [23].

На Чернігівщині, в м. Мені, експозиція мотанок знаходиться в бібліотеці, де читачі можуть не тільки читати книги, а й споглядати на ляльок. У бібліотечних фондах є книги Ольги Тарасової та Оксани Скляренко, які знайомлять з історією виникнення мотанки, технологією її виготовлення. В смт Срібне в місцевому музеї експонувалися ляльки Любові Хоменко. Свої мотанки вона називає казковими героями [24].

В Національному історико-культурному заповіднику «Качанівка» зберігається колекція мотанок В. Дяченко. Створювати ляльки з різних матеріалів вона почала ще в дошкільні роки, захоплювалася різножанровою діяльністю у гуртках народних промислів, а навесні 2004 року приєдналася до Обухівського осередку

Наталія Харченко з Кам'янця-Подільського зі своєю мотанкою

майстрів народного мистецтва. В. Дяченко з 2008 р. – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Вона є учасником міжнародних, регіональних, всеукраїнських, районних виставок, фестивалів. Ляльки-мотанки виготовляє вузловим методом (без голки) в традиціях середньої Наддніпрянщини [25].

Івано-Франківський краєзнавчий музей має колекцію мотанок Наталії Данилюк. На виготовлення одного експонату медик за фахом і майстриня за покликанням витрачає близько восьми годин, працює переважно вночі. Кожна її лялька індивідуальна та неповторна. Усі ідеї власні й продумані до найменших дрібниць. У них жінка вкладає не тільки позитивну енергію та побажання найкращого, а й свою душу. У її колекції є циганки, сімейні пари, жінки з немовлям, янголятка, зайчики та навіть Мати Тереза, виготовлені із натуральних матеріалів (бавовни та шерсті). Для оздоблення виробів використані декоративні елементи народного костюма – спідниця, запаска, сорочка, фартушок та хустинка. Загалом, каже майстриня, її лялька така ж, яка була тисячі років тому, хіба що трішки удосконалена [26].

Отже, лялька-мотанка представлена майже у всіх музеях областей України. Найдавнішими колекціями є мотанки Марка Грушевського та Олександра Найдена. Саме ці дослідники першими почали говорити про «вузлову куклу», яку нині називають мотанкою. Інші колекції або експозиції мотанок містять вироби сучасних майстринь, яких щороку становиться все більше. Кожна мотанка індивідуальна, адже майстриня, виготовляючи ляльку навіть за однаковою технологією, бачить наступний свій витвір по-своєму.

